

A MAGYAR FILM A VILÁG FILMPRODUKCIÓJÁBAN

MA már szinte közhelyszámba menne, ha a filmnek fontos szerepét a népek egymásközi érintkezésében és önmaguk ismeretének terjesztésében akarnánk hangsúlyozni. A film manapság mindenki számára érthető világnyelv s nekünk valóban megvan minden okunk, hogy rajta minél többet és minél jobban beszéljünk. Hiszen olyan kevésbé ismertek bennünket. Valósággal megdöbbenő az a tökéletes; tájékozatlanság, mellyel például a külföldi iskolakönyvek túlnyomó százaléka tárgyalja országunk földrajzát és hazánk történelmét. És amilyen kevésbé ismertek minket leírásból, könyvből, ugyanolyan tájékozatlanok legtöbb helyen, még ma is felőlünk. Magyarország és Budapest nagyon sokáig jóformán teljesen ki volt kapcsolva a legújabb kor nagy nép vándorlási forgatagából: a nemzetközi idegenforgalomból. Érthető, hogy a sok esztendő mulasztás csak lassan, fokozatosan pótolható, az egyre kitűnőbbben megszervezett idegenforgalmi konkurrenciában, különösen a nyugatibb fekvésű Ausztriának és Csehszlovákiának céltudatos, roppant erőt kifejtési iparkodó propagandájával szemben. A múlt évben Párizsban egymásután felkerestem a fontosabb menetjegyirodákat. A legtöbb helyen, Hongrie után érdeklődve, még mindig a sablonos: *Áh, l'Autriche!* — választ kaptam. A most már gyakorlatiasabb szellemben irányított idegenforgalmi propagandáknak tehát roppant nagy jelentősége lesz számunkra. Ugyanilyen fontosak a szellemi együttműködés — *Coopération Intellectuelle* — a tudományok, művészetek, az irodalom, a sajtó, a „kultúrdiplomácia“ feladatai. Minden ezekbe az ágazatokba illeszkedő és megismerésünket célzó munka a leghálásabb kultúrmisszió és legdicséretesebb diplomáciai funkció is egyúttal.

De mindegyiküknél értékesebb, hatásosabb, mert elterjedtebb eszköze hazánk, népünk, országunk és ezeréves történelmünk megismertetésének, a propagandának szinte felkínálkozó legbiztosabb eszköze: a film.

Itt is egy közvetlen tapasztalatom impressziója tolu önkéntelenül emlékezetembe. 1927 tavaszán — hosszú hónapokat töltve Berlinben — jelen voltam a „Hotel Imperial“ európai Uraufführungján. Azt hiszem, nem tévedek, ha minden idők legtökéletesebben interpretált magyar tárgyú filmjének tartom ezt a Biró Lajos témája után a ma már világhírű Erich Pommer produkció vezetésében és az azóta elhunyt Mauritz Stiller rendezésében készült filmdrámát. Az izgalmas cselekmény, a nagyvonalú rendezés, a legtökéletesebb szereplők drámai játéka, a gondosan beállított típusok, a háborús felvételek lendülete és a valószerű fotográfiák, díszletek, kosztümök,

mind a rendkívüli siker biztosítékai voltak. A meglehetősen rezervált és elkényeztetett berlini közönség hatalmas, ütemes vastapssal, felállva ünnepelte azt a megkapó jelenetet, midőn a monarchia diadalmas csapatai bevonulnak Lembergbe. A zenekarban a „Rákóczi-induló” fenséges ütemei csendültek fel, nekem pedig könnybdábadt a szemem és mikor megnyíltak a Gloria-Palast hatalmas kapui és a tömeg sodrától sodorva kijutottam a villanyfényben úszó Potsdamer-Strasséra, még sokáig állottam ott szótlantul, lenyűgözve. Negyedóra kellett, míg a múlt dicső, fényes napjaiból visszazuhantam a szomorú, szürke mába.

A kép azóta ismételten befutotta az egész világ színházait, felejtethetlen jeleneteit öntudatlanul is belevésve milliók szívébe. A napokban — ki tudja hányadszor — újból láttam. Ma is friss, így is megkapó. Elképzелhetetlen egy-egy ilyen magyar tárgyú, részben magyar milliójú filmdarabnak rendkívüli ereje, kihatása. (Persze az „utód-államok” óvatosan kitiltották területükről.) Különös érdeme, hogy habár Amerikában készült, az Unió tőkéjén, német irányítás és skandináv rendező alatt, amerikai, lengyel, orosz és német szereplőkkel, mégis minden részletében magát a való életet reprodukálja és még a főhős: Almásy huszárhadnagy alakja, elképzелése is, szinte hiba nélkül való. A magyar vitézségnek, ellenállhatatlan bátorságnak, mindenre kész önfeláldozásnak, nemes lovagiasságnak nagy erejű érzékeltetése.

És itt elsősorban azért foglalkozom vele ilyen részletesen, azért emelem ki a fontosságát, mert ez a „Hotel Imperial” a megtestestítője annak a legeredményesebb propagandának, amellyel megismerhetik, megbecsülhetik és megszerethetik odakint a magyart.

A szép filmnek csak egyetlen fájó szépséghibája volt. Nem készült itthon, Magyarországon; nem játszottak benne magyar szereplők és nem adott kenyeret, munkaalkalmat munkások, dolgozók százainak. Pedig akkor talán még szebb, még közvetlenebb, még eredményesebb lett volna, és be tudta volna igazolni, hogy nemcsak voltunk nagyok, hanem kultúrában, művészi törekvésben ma is azok vagyunk.

De éppen ez volt az utolsó esztendőben a világ filmprodukciónak egyik legszembeeszkőbb jelensége: magyar filmszövegek mindenfelé. Magyar filmek — sehol. Hogy most nem térek ki annak miértjére, hogy a magyar film miért nem támadt fel még napjainkig halottaiból, annak az az oka, hogy egyrészt bízom a régóta vajúdo filmrendelet napfényre jutásában, másrészt az okok labirintusában való kutatás most már meddő és céltalan és magában is hatalmas kis füzetet ölelne fel.¹

¹ A magyar filmgyártás körében lehetetlen némi élénkséget észre nem Tennünk: a magántőke újból érdeklődni kezd a filmbe való investálás módozatai iránt. Hozzájárul ehhez az az általános jelenség, hogy az európai kultúra — mely eddig színésszel, rendezővel, témával és drámaíróval támogatta a tengerentúli filmgyártást — végre a maga lábán akar járni. Amerika viláгурalmát komoly veszély fenyegeti. Ez a verseny a gazdasági szervezkedés kérdésén fog eldőlni; elsősorban pedig a tőkeviszonyok, a termelési lehetőségek és a fogyasztás organizációjának kérdésein.

Amerika ereje az eleven gazdasági élet bő forrása és a nagy szabad piac — amely mögött évtizedes múlt áll; — Európa eszközei: a kontingentálás és az állami támogatás.

Anglia, a szabadkereskedelem hazája, maga is prémiumokkal sietett elhalt filmgyártása segítségére. Németországban a külföldről behozott filmek után 1:2.4 a kontingentálási arány. Franciaországban is vámok, kedvezmények védik úgy a készmint a nyersfilmet. A kontingens itt: 1:4. Spanyolország ugyanazt a módszert

Kétszeresen fáj az elmúlt idők tehetetlen némasága, ha figyelmesen körül nézünk a filmszüksék birodalmában. Lassan-lassan a magyar téma, a magyar milió lett egyike a legkapósabbaknak, legdivatosabbaknak. Eleinte talán nagyszerű írógárdánk és scenáristáink, majd kitűnő, külföldön élő rendezőink érdeme volt, hogy reánk terelődött a figyelem. Két esztendeje, a Hotel Imperial nagy sikere óta, meg éppen megsokasodtak az addig szórványos kísérletek. Azóta igazán kapós a magyar szüzsé. Amerre nézünk, mindenütt ezzel találkozunk. Voltak persze egészen tévesen felfogott, hibás elképzelésű filmjelenetek, de mind ritkább az ilyen eltévelyedés. Ha az utolsó félesztendő történetét nézzük, látjuk, hogy magyar szüzsét keres a francia Cineromans, magyar filmet készít a német Ufa. Hollywoodban is a magyar katonának, magyar huszárnak, magyar vitézségnek nagy a keletje. A „Magyar rapszódia“, a „Sárga lilium“, a „Noszti fiú“ és mások, mind ezzel foglalkoznak.

Mit tanulhatunk belőlük? Azt, hogy ki kell használni ezt a nagy érdeklődést. Ki kell használnunk egy szebb jövő érdekében. Propagálnunk, szervezkednünk kell. Kritikai szemmel megfigyelni a — sajnos — túlnyomórészben idegenben készült filmeket. Megállapítanunk, hogy mi volt bennük a sablon, a kisiklás, a hiba és a giccs és ügyelnünk, hogy ezt a jövőben kikerülhessük. Hogy a világ szeme helyes képet alkothasson rólunk. Nézzünk végig egy-két nálunk is bemutatott ilyen külföldi „magyar“ filmen. Milyenek voltak? Természetesen már a fölösleges ismétlések elkerülése végett, meg a rendelkezésre álló helyszüke miatt is, most csupán „típusokat“ mutathatok a ropant anyagból. Kezdjük az eszmeileg tökéleteset csaknem megközelítő típus után a másik végletet. Ilyen például az ugyancsak Biró Lajos szüzséje után készült Sárga lilium. Már a téma megválasztása is szerencsétlen, hát még a feldolgozás tónusa. A kis város miliójének, a hatóságok szerepének beállítása a lehető legrosszabb színben mutatja be az állítólagos magyar vidék rajzát. Valami különös balkáni íz marad Utána a szánkban. A főhősnek valamely ismeretlen keleti állam despotizmusával való felruházása, minden törvény és jog fölé helyezése érthetlenné és torzzá varázsolja a képet. És a kellemetlen össz-

alkalmazza. És mindenütt életrevaló rendszabályokkal védekeznek az idegen filmek inváziója ellen. Csehszlovákia, Olaszország is hasonló védelmi eszközökkel iparkodott megélnéknélküli filmgyártása segítségére sietni.

Nálunk sem elég tehát a csupán kezdeményező lépések megtételére hivatott Filmalap működése, mely berendezkedésével természetesen nem is alkalmazkodhatik kellő mozgékonyással az adódó helyzetekhez. Csakis a régóta várt filmrendeletnek — kontingens formájában való megjelenése jelenthet lényeges változást és hathat serkentőleg a magyar filmgyártás fokozott és permanens megindulására. (Csak egy állandó jellegű gyártás képes ugyanis lukratív kihasználni a termelési eszközöket.)

Hogy a kontingensrendelet az adott helyzet egyetlen lehetősége, azt élénken demonstrálja különösen az amerikai érdekeltségnek lázas ellenkezése minden ilyen úgynevezett kényszerrendszabály ellen. Ezen hiúsult meg évekkel ezelőtt az első magyar Kontingensrendelet szándékolt végrehajtása és ez okozza időnként az Amerika és Németország vagy legutóbb Franciaország között sokszor késhegyig: bojkottig vagy a kivonulással való fenyegetődzésig menő harcot.

A Filmrendelet régóta késik, de megjelenése még most sem késett el, mert a fentemlített okokon kívül egész sorozata az aktuális hatótényezőknek teszi napjainkban sürgőssé. Kiadatása azért is sürgős, mert már hosszú idő óta tartja bizonytalan-ságban az érdekelteket és az egész szakmát.

benyomáshoz hasonlóan szerencsétlenek a mozaik egyes kövecskéi is. Ugyancsak különös és ferde fogalmat nyerhet Magyarországról, a magyar faluról, a magyar népről, a magyar erkölcsről, aki ezeknek a Sárga liliombeli „operett parasztnak“ és papírmasé kulisszának hatása alatt alkotná meg hazánkról véleményét. Annál nagyobb baj ez a kisiklás, mert Korda Sándor személyében, egy különben Amerikában is arrivált, nagytehetségű magyar rendező keze alatt történt, akinek egyébként érdemei vannak. De ez a filmje az őszinte kritika szemüvegén keresztül — bár egyébként lehet egy szép felvételekben bővelkedő exotikum Amerika számára — magyar propaganda szempontból szánsalmasan fest. Azért emelem itt ki példaképpen éppen a különben gondos előkészületekkel és nagyvonalú rendezői készséggel készült „Sárga Liliom“-ot, hogy élesen rámutassak arra: még egy magyar szerző és magyar rendező — magyar jelmezek felhasználásával és szakértők bevonásával készült — műve is hibásan és előnytelenül adhatja vissza a nemzeti lélek igazi, belső képét. A „Magyar Szemle“ egyik utolsó számának egy cikke a most elhunyt nagy költő, Harsányi Kálmán, néhány sorát idézi. Azt mondja bennük: A franciák szíve Párizsban ver, a magyarságé azonban nem Budapesten, hanem valahol a Duna-Tisza közén dobog apró falvakban, mezővároskákban, tanyákon. Az ilyen helytelenül megformált miliók és ferde szemszögből beállított lélekrajzok éppen ezért sértenek eminens érdeket, mert stetoszkópjuk alatt hibásan halljuk a magyar szív dobogását. Hogy néha látszólag milyen kicsiségek rontják le az összhatást, arra a három éve (a Svenszk produkciójában) készült „Gyurkovics lányok“ a tipikus példa. Herczeg Ferencnek ezt a talán legbájosabb munkáját tette filmfeldolgozásban tönkre az egyik női főszereplőnek a szelíd, finom humor helyett a burleszkszerű komikum terére átvitt groteszk beállítás, a csárdás jelenet bárszerű tónusa, és a magyar ruha- és viseletmótvumoknak a szerb- és bunyevácéval való fantasztikus összevegyítése. A különben sokat kárhoztatott filmcenzúra bizottság, hosszas tárgyalás után, ezúttal igen helyesen, csak módosítva engedélyezte idehaza a különössé torzított filmet és egy főfeliratban kifejezetten értésére kellett adni a közönségnek, hogy a furcsa beállítás büne csak a tökéletesen tájékozatlan rendező és producer lelkén szárad.

A vidéken, a tanyákon, a falvakban lüktető magyar szívnek, ennek a vezérmótvumnak a felismerése, de helytelen irányba, a túlzásokba, vagy csupán felszínes külsőségekbe való terelése ismét sok téves próbálkozásnak volt a szülőoka. Ezekben a képekben csárdással, cigánnyal, fokossal és exotikus szerelmi bonyolultsággal, meg a logikátlanság fordulataiba fulladó happy-end-del próbálták kihozni ezt a magyarosságot. Persze a magyarosság helyett magyarkodásba tévedtek. Ennek a típusnak a „Csárdáskirálynő“ volt az elszomorító iskola-példája. Ezekből sajnos, nagyon sok akadt és akad még ma is világszerte.

Nagyon gyakran szerepel a magyar huszár is, úgy az amerikai, mint az európai filmekben, de ezek legtöbbszörében, mi magyarok, jó ideig, csak mint a monarchia egyik mozaikdarabkája szerepelünk és így a

mi szempontunkból ezeket a produktumokat ezúttal nem tehetjük vizsgálat tárgyává. Az ilyen ismertebb képek száma a százat is megközelíti a háború óta lepergett tíz esztendő alatt, az „1914“ -től egészen a „Lyon Leá“ -ig, meg a „Fekete grófnő“ -ig. Beállításunk ezekben, ha nem is markánsan élethű, de túlnyomóan fedi az általános képet és nem ellenszenves, vagy pláne ellenséges, mint például a németeké, akikről rengeteg Hetzfilm készült odakint. Ők persze megfelelő Tendenzfilmekkel ellensúlyozták a hatást. De a legutolsó évben világszerte felülkerekedett jobb belátás a minimumra redukálta ezeket a filmeket úgy Amerikában, mint a Nyugat nagy államaiban. Csak a vörös szovjet dobja rendületlenül piacra izgató bolsevik célzatú iránydarabjait és az utódállamok egyik-másikában üti fel fejét hasonló próbálkozás. (Az olasz állam nemrégiben élénk propagandát indított minden olyan film bevitele és egyúttal készítése ellen, mely az olasz fajt, az olasz öntudatot sérti. Például élénken tiltakozott a lazzaronikat szerepeltető filmek ellen, legyenek azok alapjában véve a legművészbek is. Például: Utcák angyala.)

A legutóbbi időben azután, különösen a németek egyenesen rávetették magukat a magyar huszárt, magyar parasztot, magyar falut, tehát a magyar típus legmarkánsabb képviselőit tárgyzó szűzsékre. Ezek közül bizonyára közismert példák a nagysikerű „Magyar rapszódia“ és a „Noszti fiú“ . Mindkettő sokkal frissebben áll előttünk, semhogy részletesen kellene foglalkoznunk ismertetésükkel vagy kritikai méltatásukkal. A legtárgyilagosabb kritika is elismeri érdemeiket, ami érthető is. Az előbbit a magyar Székely János szöveggönyve után a magyar propaganda szolgálatában immár elévülhetetlen érdemeket szerző Erich Pommer produkciója készítette, a másikat Mikszáth szép regénye után hazánkfia: Bolváry Géza rendezte. Mindkettőben a két-három főszereplőt kivéve magyarok játszanak és a plein-air felvételek zöme is itt történt nálunk. Ez a két film már külső motívumaiban, tehát nemcsak a lélek, hanem a miliő rajzában is megközelíti a tökéletest. Két hibát látok csak bennük. Az egyik természetesen az, hogy nem magyarok állították elő. A másik pedig, hogy mind a kettőben a magyar főhősnek (mindkettő huszártiszt) nem túlzott és bántó, de mégis kifogásolható könnyelműsége dominál.

Különösen a Magyar rapszódianak volt kettőjük között sikere. Nagy sikerrel adták elő Londonban, Párizsban. Ezenkívül Franciaország, Anglia és természetesen egész Németország meg Ausztria mellett Svájcban, Török- és Görögországban is játszották. Az Unió területén mint szinkronizált¹ filmet mutatták be. Az év eleje óta fut Amerika legkülönbözőbb városaiban. Ott is — európai filmeknél szokatlan — nagy sikert aratott. Hatása még az úgynevezett utódállamokra is kiterjed. Csehországban teljesen, Jugoszláviában pedig kisebb kihagyásokkal engedélyezte az ottani cenzúra. Románia nagyobb városaiban is szép sikerrel adták.

¹ Azaz zörej-film, a hangos filmek ugyanis, két főosztályba sorolhatók: 1. a tulajdonképeni beszélőfilmekre, amelyben a dialógusok, az emberi beszéd is hangosan lesz megörökítve és 2. a csupán zörejeket reprodukáló szinkronizált filmekre, amelyekből egyet Wings „Szárnyak“ címmel már be is mutattak nálunk Budapesten is,

Erich Pommer különben éppen legutóbb kezdte meg az Ufa első hangos filmjét ugyancsak Székely forgatókönyve után Budapesten.

A kifejezetten magyar tárgyú és magyar szereplőket adó filmek mellett nem szabad lekicsinyelnünk azoknak a daraboknak a hatását sem, melyek kisebb részükben készültek hazánk területén. A „!mage“ -nak, e poétikus francia filmnek például a vége játszódik a Hortobágyon. Másutt Budapestnek hatásos és festői részei elevenednek meg az egész művelt világ figyelő szeme előtt. (Legutóbb például: „Égő asszony.“) Az ilyen típusú filmek akkor is roppant szolgálatot tesznek nekünk, ha csupán felhívják a külföld figyelmét fővárosunknak, a Hortobágyra vagy a magyar tengernek érdekes részeire, festői pontjaira.

Ez a kategória fokozatosan beleolvad a híradók és ismertetőfilmek csoportjába. Rendkívül sok történet ebben az irányban, de ezerszer annyi még az előttünk álló feladat.

Legelsőrangú külpolitikai, közgazdasági, idegenforgalmi érdek, hogy minél többször, minél [őbban és minél kedvezőbbben szerepeljünk ne csak idegen játékfilmekben, de a neves külföldi híradók, vagy éppen csak hazánkról szóló, önálló ismertető filmek kockáin is. A Gaumont, Pathé, angol és olasz híradó mellett a Fos és egyéb amerikai mozgóképújságok ma a világ legteljesebb publicitását jelentik. Ezekre pompás példa a Mária nővér bemutatója előtt a meghívott közönség előtt lepergetett Fox-féle új, háromfelvonásos: „Magyarország“ . A „Magyar Filmhíradódnak arra kell törekednie, hogy a magyar föld szépségei az események pergésében a magyar kultúrát és a magyar lelket is minél pregnansabban megszólaltassák és érzékeltethetové tegyék.

A magyar filmgyártás régóta stagnál. Évente csak egy-két film készül, szomorú összehasonlítást nyújtva filmgyártásunk tíz esztendő előtti virágkorával. Azért akad közöttük — a rendelkezésre álló szerényebb anyagi lehetőségekhez képest — néhány nagyon dicséretreméltó. A Pekár Gyula témája után készült „Kis hős“ -ön például hatalmas hazafias lendület vonul végig. Sajnos, a kisantant területére irredenta tendenciája miatt nem léphetett. Ezért kihatásaiban eredményesebbnek kell a Gárdonyi elbeszéléséből megfilmesített (György István által rendezett) „Aggy Isten, Biri“-féle filmtípust tekinteni. Ez az a témakör, amelyet nálunk egyelőre irányelvnek kell tekintem. A magyar írók zamatosa magyar típusai szinte előttünk kelnek életre a szerző-rendező interpretálásában. A magyar szereplők otthonos mozgása is élénken demonstrálja, hogy nem kell messze idegenben keresni a megváltót. Ez a magyaros, de nem magyarkodó játékfilm magyar témakörben, magyar művészeti vezetéssel tartandó szem előtt a közeljövő magyar nemzeti filmgyártásában. Itt varnák Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Rákosi Viktor és más halhatatlanjaink örökbecsű remekei. Ebből a kimeríthetetlen kincsesbányából kell megfelelő, nem túlságos anyagi erőt igénybevevőt kikeresni. A végletektől óvakodva a magyar lélekben és szívben, a magyar milió és szokások interpretálásában kell a magyarságot kifejezni. Nem kell okvetlenül népies miliót választani (habár ezek ma világszerte népszerűek). Lehet általános magyar vonatkozású témát is feldolgozni. De ezekben is helyet kell biztosítanunk Magyarországra festői tájainak: a magyar falunak,

a pusztának, a magyar földnek. (Például a Magyar rapszódia gyönyörű aratása, az „Aggy Isten, Biri“ szép tájképei, vagy a „Mária nővér“ parkjelenete. A „Csárdáskirálynő“ -t odakint is súlyos kritika fogadta. Csupán a festői szép magyar plein-air fotográfiákat fogadta osztatlan tetszés.) Ez legyen az irányelv a jövőre nézve. A külföldön készülő magyar vonatkozású filmeknél pedig az az elsőrendű érdekünk, hogy ezentúl az idegen rendező és produkciósleider megfelelő helyet adjon a meghívott magyar művészeti (irodalmi stb.) szakértőnek. (Lásd: Hotel Imperial.)

A FILM, GYERMEKBETEGSÉGEINEK' sikeres leküzdése után, ma világszerte első komoly krízisének napjait éli. E válság legfontosabb okai: a művészeti szempontok alárendelése, a tőke diktatúrája, a túlzott monumentalitás, a filmscenárium válság, a sablonba fulladó sziizsék, az erőltetett happy-end, a túlzott reklám, a sztárrendszer kinövései, a tömegizlés fejlődése, a szerencsétlen túlzások (például a színes film, a kubista film, a felirat nélküli film, stb.) és legújában a beszélőfilm, a talking. A minket érdeklő okokat sorra véve: a sablonos scenárium könnyen elkerülhető, ha híven kitarunk a tiszta irodalom mellett. A kiválasztott mű scenáriumának, illetve forgatókönyvének elkészítésére is vannak dramaturgjaink, szakíróink bőven, akik tisztában vannak a „ma“ filmjének minden apró-cseprő finesszével. Legyen mondanivalónk abszolút művészi és a filmjátszóképeségnek teljes kihasználását tartsuk mindig szem előtt már a szüzsé kiválasztásakor és a scenárium elkészítésekor. Ha ilyen tipikus „Spielfilmet“ készítünk, máris elkerültük a fölösleges, költséges és megunt monumentalitást (túlzott díszletgazdagságot és erőltetett tömegjeleneteket) a nélkül, hogy szegényesség volna a filmen.¹ A magyar tárgyú filmet már azért sem fenyegeti a sablon, mert a mi erőnk éppen az általános sablontól eltérő magyaros karakter kidomborítása.

Mivel szorosan összefügg tanulmányunk tárgyával, meg kell emlékeznünk a legutóbbi hónapok nagy divatjáról, — amely súlyos válsággal fenyegeti a világ filmgyártását — és ez a beszélőfilm. A Szinkronizált filmet nem szabad szorosan ebbe a kategóriába sorolni. Ez még beilleszthető a film nemzetközi és nemzetek feletti karakterébe. Szükség van rá híradóknál, riportoknál. Erre berendezkedik a Magyar Filmiroda is. De a beszélőfilm már súlyos kisiklást jelent és rendkívüli válság okozója lehet. A film roppant publicitását, nagy, nemzeteket összeforrasztó erejét áldozza fel egy merész és kétélű divat szolgálatában. A beszélőfilm-némafilm problémájára itt nincs módunkban kitérni. Anyaga máris tekintélyes bibliotékát ölelne fel. De elég egy pillantást vetni a külföldi nagy szaklapok hasábjaira. A vezető cikkek mind ezzel foglalkoznak. Ilyen címeket láthatunk: Filmkrízis. Filmhiány. Az angolok új talking programja. Az Ufa négy nagy hangos filmatelierje. Van-e a hangosfilmnek jövője? Amerika és Németország párbaja. Növekszik a zürzavar. Stagnálás.

¹ Itt dramaturgiai értelemben értelmezendő a „játékfilm“. Alatta minden olyan filmet értünk, melyben úgy scenáriumbelileg, mint rendezésileg a főszereplők játéka van a fokozott hangsúly.

Katasztrófa. Technikai gondok. Zuhannak a filmrészvények. Bojkott. Franciaország kiéheztetése. Kontingensek. De mint minden rossznak, ennek is megvan a maga jó oldala. Hogy Európa végre a maga lábán akar járni, ebben a talking is segítségére van. Megbomolván a nyelvezet egysége, a három európai vezető állam (német, angol, francia) természetesen külön készíti a maga beszélő-filmjét. És ezzel párhuzamosan — a bizonyára rövid lélekzetű talking-láz után — emelkedni fog a némafilm gyártásbeli önállósodás is. Ma még kiszámíthatatlan, hogy valóban sikerülnek-e Amerika forradalmisító tervei az erőltetett beszélőfilmgyártás terén és előáll-e ezen a réven az elkövetkező esztendőkre — ha átmenetileg is — bizonyos filmhiány Európa felvevő piacán. Éppen itt kapcsolódik be a kérdésbe a „kis“ államok szerepe. Hiszen ezekben — tehát nálunk is — még a német és francia beszélőproduktumok is kiesnek majd a versenyből. És ez némi reményt jelent a közeli jövő törekvéseire. Módot ad arra, hogy élénkítőleg, ébresztőleg hasson a kis államok nemzeti filmgyártására, tehát a mienkre is. Természetesen nem szabad lekicsinyelni azokat a roppant nehézségeket, amelyeket a némafilm terén is atomokra széteső európai filmpiacnak a termelendő filmek szétszátása» elhelyezése közben a vámok, gyártási kényszerek, kontingensek, kedvezmények és tilalmak szirtjei között keű leküzdenie. De lényegében mégsem a szétszátáson múlik a kérdés, hanem a termelésen.

Sok értékes esztendő múltott el felettünk kihasználatlanul, de a fent vázolt okok kellő felismerésével és alkalmak kellő kihasználásával még mindig nincs késő. Teremtsük meg végre rendelettel vagy a nélkül, de céltudatosan és áttekintéssel a magyar filmgyártást. Eredeti» izmos alkotásokkal, friss ötletekkel, új szépségekkel. Mellőzve itt a gazdasági, pénzügyi és technikai programot, arra kell ügyelnünk elsősorban, hogy magyar témakörben, magyar milióban — minden magyarkodó túlzás lecsiszolásával — fejezzük ki a magyar lélek» magyar szív motívumait. A ma filmválságának egyik fontos tényezője éppen a szcenáriumválság. A fejlődő tömegízlés elfordul a logikátlan» következetlen és kapkodó szcenáriumtól. A közönség belső történést keres és magát az életet, az embert akarja látni a cselekmény fókuszában. Az embernek, az igaz emberinek rajzában kell a magyarság» a magyar nép jellegzetes karakterét kihozni, kiemelni. Nemzeti sajátosságainknak, a magyar faj jellegzetes vonásainak nemesen egyszerű interpretálása lebegjen mindig szemünk előtt. Sokkalta hálásabb feladat, mint a legfrappánsabb exotikum erejével ható külsőségek erőltetése. Helyet kell kapniok a film nagy nemzetközi mozaikjában a festői magyar népviseleteknek (Mezőkövesd, stb.), a különös, újszerűen ható népszokásoknak is (lakodalom, búcsú, magyar táncok). Vonuljanak fel a külföld kíváncsian figyelő szeme előtt fajunk érdekes típusai (csikós, gulyás, magyar cigány). De mégsem ezen vagy ezeken» hanem mindig a faj jellegzetes vonásainak belső művészi rajzán — a magyar szíven, a magyar lelken — legyen a fokozott hangsúly. És a közös produkciójú képeken kollaboráció esetén is vigyázzunk arra, hogy a rólunk alkotott kép ne adjon torz paródiát. Sőt tovább megyek. Még a teljesen külföldön készült filmeknél is iparkodjunk

odahatni, hogy felvilágosítással, véleményadással, magyar szakértők felajánlásával megakadályozzuk a giccset.

Még röviden megemlítek néhány legújabb példát. A múlt hónapban Berlinben bemutatott „Zigeunerprimas“-ról például megjegyzik a német szaklapok, hogy nemcsak a szüzsé erőltetett „Czardas“-film (sic!), de maga az atelier-ben „rosszul“ felépített magyar falu is a karikatúra jellegzetességével hatott. Ilyen filmekben nincsen köszönet. Ezek ártanak, nemhogy használnának. Szerencsétlen ötlet az „Attila“-film is, amelynek főhőse nyugaton ma is mint egy második Dzsingisz khán él a köztudatba. Éppen ellenkezőleg azt a nagy kultúrmissziót kellene odakint is, idehaza is — a film révén is — fokozottan kiemelni, melyet Magyarország ezer esztendő fergeteges viharában olyan eredményesen betöltött, midőn a mindent elsöpréssel fenyegető török-tatár veszedelem ellen oltalmazta, saját létét kockára téve, a Nyugatot.

Az Ufa új magyar filmjéről már megemlékeztem. Témája annál közelebb áll hozzánk, mert a „Délután fél négykor“ főszerepében is a magyar falu egyszerű fia áll. Reméljük, Székely János eltalálja ebben is a kívánatos hangot. Az olasz-magyar közeledés kiépítését is csak fokozná egy-két Garibaldi-szerű darab.

A közös német-magyar filmek mellett azonban nagyon örvedetes lenne, ha a franciák érdeklődését is fokozottabban meg tudnánk nyerni a magyar témák iránt. Ha ugyan lehet „békés“ korrekcióról beszélni, ez nagy eszköze lenne annak. Sok rokonvonás és temperamentumbeli kapcsolat van közöttünk. Ezeket az érzésben, ízlésben és művészetben hasonlatos rokontulajdonságokat, a régi szimpátiákat, az ébredező érdeklődést és rokonszenvet nagyszerűen kiemelni, fokozná a film. Rákócziaknak és környezetének életében erős kapcsolatok állottak fenn közöttünk Franciaországgal. De éppígy lehetne Napoleon-korabeli érintkezési felületet is találni bőven. Ezek sokkal jobban élnek ma is a francia köztudatban, mint itthon általában hisszük. Néhány ilyen filmtéma egyenesen kínálkozik a tollunk hegyére. Itt van például Herczeg Ferencnek magyar-francia vonatkozású, történelmi háttérű pompás szerelmi regénye: „A királynő futárja“. Himnusza a szerelemnek, de egyúttal a magyar vitézségnek is. A magyar katonának, a magyar huszárnak, a magyar nemesnek eszményi bátorsága áll a cselekmény fókuszában. Egy-egy ilyen film gondos és művészi feldolgozásban — lehetőleg közös gyártásban — valósággal új honfoglalás lenne. A legideálisabb kultúrdiplomáciai funkció. És szinte önként kínálkoznak a jobbnál-jobb témák. Meg kell ragadni őket. A magyar filmgyártás virágzása idején Jókainak, Mikszáthnak és másoknak nem egy tipikusan magyar tárgyú munkája elevenedett meg a film vásznán. Egyik-másik még ma is megállná a helyét. Nézzük végig őket és kövessük — természetesen a ma tökéletesebb technikájával — intő útmutatásukat.

Addig is, míg újjáéled a hazai filmgyártás, rendkívül megkönnyítenék az utat, hogy Magyarország a Világ szívéhez és azon keresztül a kibontakozás és egy boldogabb jövő lehetőségeihez férközzék.